

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Філософія права»

Рівень вищої освіти: Бакалавр
Освітня програма: Філософія

Заняття: 13 чверть

Лекції: 2 години на тиждень
Практичні: 2 години на тиждень
Кількість кредитів: 4
Мова викладання: Українська

Сторінка курсу в СДО НТУ «ДП»:

<https://do.nmu.org.ua/course/view.php?id=4118>

Кафедра, що викладає	Філософії і педагогіки
----------------------	------------------------

Викладач:

Аляєв Геннадій Євгенович
Професор кафедри філософії і педагогіки,
Доктор філософських наук, професор

E-mail: aliaiev.g.ye@nmu.one

Консультації: за окремим розкладом, погодженим зі здобувачами вищої освіти;

лекції та практичні заняття проводяться відповідно до розкладу.

1. Анотація до курсу

Філософія права – це наука про смисл права, його цінність та значення у житті суспільства. Дана дисципліна вибіркового блоку Освітньої програми «Філософія» вивчає природне (духовне), моральне, живе, позитивне, почуттєве право. Філософія права дає найбільш чітке розмежування між суттю права і закону, роз'яснює взаємовідносини людини і права, сприяє розумінню його природи, обґрунтовує діалектичний зв'язок. Філософія права доводить, що закон не є головним джерелом права, а держава не повинна бути над правом чи поза правом. Джерелом права є природа, буття людини.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни – сформувати філософський підхід до усвідомлення феномену права, його смислу та значення у житті суспільства; визначити методологію філософсько-правового аналізу правових явищ, ознайомитись із класичними та сучасними філософсько-правовими концепціями.

Завдання курсу

- опанувати основні тенденції розвитку філософії права, її концепції;
- осягнути зміст філософії права, її сутність, предмет та структуру; завдання, принципи і функції;
- засвоїти фундаментальні основи права та його еволюцію;
- набути практичних навичок аналізу основних напрямків розвитку філософсько-правової думки, визначення методології дослідження сутності правових явищ, а також вияву потенціалу права як захисника фундаментальних цінностей людського буття;
- навчити навичок критично осмислювати правові, наукові, публіцистичні та інші тексти та ідеї на підставі загальнометодологічних засад філософії права.

3. Результати навчання

Володіти філософською методологією пізнання державно-правових явищ
Вільно орієнтуватись у класичних та сучасних філософсько-правових концепціях
Розуміти співвідношення між природним і позитивним правом, правом і законом
Критично оцінювати правову дійсність, соціальні процеси, політичні, економічні, культурні, соціально-психологічні явища та події
Оцінювати та тлумачити закон, керуючись основними цінностями сучасного цивілізованого суспільства, такими як справедливість, гуманізм, свобода, істина
Самостійно аналізувати факти, явища і процеси правової реальності у їх діалектичному зв'язку та з урахуванням змін, що відбуваються у світі та в країні
Формулювати світоглядні й методологічні висновки на основі отриманих знань, обґрунтовувати власну світоглядну та громадську позицію

4. Структура курсу

Лекції
1. Предмет і метод філософії права. Основні типи праворозуміння. 1.1. Предмет курсу «філософія права». Співвідношення філософії права, правознавства, теорії права і загального вчення про державу. 1.2. Виникнення терміну «філософія права» і наука філософії права. 1.3. Етимологія слова «право» в європейських мовах. Визначення і основні ознаки права. 1.4. Основні типи праворозуміння: легістський (правовий позитивізм) та природноправовий (юснатуралізм).
2. Форми існування права: норми, правила, закон 2.1. Право як підкорення поведінки людей правилам. 2.2. Поняття норми і нормативності. 2.3. Правило і закон. Правова норма і юридичний закон.
3. Сутність та поняття права. Правовий синтез рівності, свободи і справедливості. 3.1. Принцип каузальності та практичній необхідності. Принцип покладання відповідальності (imputatio). 3.2. Право як свобода і право як рівність. 3.3. Право як справедливість. Види справедливості.
4. Право і мораль 4.1. Вчення про право І.Канта. Співвідношення між правом і мораллю за Кантом.

- 4.2. Співвідношення між правом і мораллю за Вол. Соловйовим.
- 4.3. Відмінність між правом і мораллю. Автономність і гетерономність права і моралі.
- 4.4. Принцип морального ставлення до покарання. Ретрибутивізм і консеквенціалізм.
- 4.5. Проблема смертної кари.
- 4.6. Межі права (The Limits of Law). Юридичний моралізм та юридичний патерналізм.

5. Правовий позитивізм: нейтральне щодо моралі право

- 5.1. Базові принципи і основні форми правового позитивізму.
- 5.2. Правовий позитивізм Джона Остіна: право як наказ суверена.
- 5.3. Проект чистого правознавства Ганса Кельзена.
- 5.4. Проект правового позитивізму Герберта Ліонеля Гарта.
- 5.5. Правила і загальні принципи права за Рональдом Дворкіним.
- 5.6. Іманентна критика правового позитивізму: мораль права Лона Фуллера.

6. Природне право: традиція і сучасність

- 6.1. Поняття природного права.
- 6.2. Класичні формулювання природного права: Арістотель, стоїки, Цицерон, Августин, Фома Аквінський.
- 6.3. Модерний образ філософії права: Г. Гроцій, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк, Хр. Вольф. Розуміння природного права в німецькому ідеалізмі.
- 6.4. Відродження природно-правової теорії на межі XIX–XX ст.

7. Природне право і позитивне право. Права людини і права громадянина

- 7.1. Поняття «природне право» та «позитивне право» та їх співвідношення згідно юридичного позитивізму і природноправової теорії.
- 7.2. Філософсько-правове та юридичне розрізнення права, норми та закону.
- 7.3. Поняття прав людини та прав громадянина. Три покоління (три групи) прав людини.
- 7.4. Права людини і колективні права. Проблема прав меншин. Позитивна та зворотна дискримінація.
- 7.5. Міжнародне право в царині захисту прав людини.

8. Право і закон. Філософсько-правові концепції співвідношення права і держави. Поняття правової держави

- 8.1. Природне право і Конституція. Конституція як особливий тип політико-правового документу. Філософські проблеми конституційного права
- 8.2. Формування теорії правової держави (І.Кант. Б.Кістяковський)
- 8.3. Принципи та механізми правової держави.
- 8.4. Принципи та механізми соціально-правової держави.
- 8.5. Правосвідомість та правовий нігілізм.

9. Проблеми філософсько-правової онтології і гносеології

- 9.1. Специфіка правової онтології в порівнянні з філософською онтологією. Зміст правової онтології, її місце в системі філософії права.
- 9.2. Право, правовідносини, правосвідомість на різних етапах історичного процесу. Особливості взаємодії і відносна самостійність правосвідомості та суспільного буття. Буття соціуму і буття права.
- 9.3. Сутність гносеологічного та епістемологічного аспекту філософсько-правових досліджень. Основні проблеми правової гносеології. Специфіка права як об'єкта теоретичного дослідження. Соціально-історичні аспекти пізнання права. Загальносоціальні та національні особливості пізнання права. Елементи гносеологічної структури права. Рівні

гносеології права: загальноправовий, міжнародний, галузевий.

10. Проблеми філософсько-правової антропології та аксіології

10.1. Цінність як центральне поняття філософської аксіології.

10.2. Правова аксіологія: історія виникнення, основні поняття та принципи. Основні типи сучасних аксіологічних концепцій, їхній вплив на розуміння природи права: 1) аксіологічний онтологізм і трансценденталізм; 2) аксіологічний плюралізм і релятивізм; 3) напрямок "помірного релятивізму цінностей". Право як утвердження цінностей в життя суспільства.

10.3. Антропологічні основи права. Концепція множинності сутності людини та її наслідки. Відособлення особистості від суспільства в процесі його розвитку як першоджерела права. Людиномірність права. Гуманізм як принцип права. Право і воля людини як її влада над собою, своїми почуттєвими потягами та бажаннями. Структура особистості. Правовий суб'єкт

Практичні заняття відповідно до тем прочитаних лекцій

1. Основні філософсько-правові вчення Стародавнього світу, Середньовіччя та Нового часу

2. Основні концепції філософії права ХХ–ХХІ ст.

3. Сутність та поняття права. Правовий синтез рівності, свободи і справедливості. Основні типи праворозуміння

4. Природне право і позитивне право. Права людини і права громадянина

5. Право і закон. Філософсько-правові концепції співвідношення права і держави. Поняття правової держави

6. Проблеми філософсько-правової онтології і гносеології

7. Проблеми філософсько-правової антропології та аксіології

5. Технічне обладнання та/або програмне забезпечення*

Для навчання необхідно мати з собою гаджети зі стільниковим інтернетом.

Активованій акаунт університетської пошти (student.i.p.@nmu.one) на Офіс365.

Використання MSTeams (<https://teams.microsoft.com/>)

6. Система оцінювання та вимоги

6.1. Навчальні досягнення студентів за результатами вивчення курсу оцінюватимуться за шкалою, що наведена нижче:

Сума балів за навчальні досягнення студента	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	відмінно
74-89	добре
60-73	задовільно
0-59	незадовільно

6.2. Здобувачі вищої освіти можуть отримати підсумкову оцінку з дисципліни на підставі поточного оцінювання знань за умови, якщо набрана кількість балів з поточного тестування та самостійної роботи складатиме не менше 60 балів.

Поточна успішність складається з оцінок за роботу на семінарських/практичних заняттях – участь у дискусіях (оцінюється 5 занять, участь у занятті максимально може принести здобувачу вищої освіти 5 балів) та оцінок за виконання письмових завдань (оцінюється 4

завдання, кожне з яких – в межах 10 балів). Додаткові бали можна отримати шляхом написання есе (до 5 балів). Отримані бали за семінарські/практичні заняття та виконання письмових завдань додаються і є підсумковою оцінкою за вивчення навчальною дисципліни. Максимально за поточною успішністю здобувач вищої освіти може набрати 70 балів.

Підсумкове оцінювання	<p>Екзамен відбувається у формі письмового іспиту, завдання складається з 20 тестових запитань, 1 відкрите запитання.</p> <p>Кожний тест має один правильний варіант відповіді. Правильна відповідь на запитання тесту оцінюється у 1 бал.</p> <p>Правильна відповідь на відкрите запитання оцінюється у 10 балів.</p> <p>Відкриті запитання оцінюються шляхом співставлення з еталонними відповідями.</p> <p>Максимальна кількість додаткових балів на диф.залику: 30</p>
-----------------------	--

6.3. Критерії оцінювання *письмових завдань*:

5 тематичних завдань, кожне оцінюється в межах від 5 до 10 балів.

10 балів – відповідність еталону, наведення прикладів з додаткової літератури

8–9 балів – відповідність еталону, правильна мова викладення матеріалу.

7 балів – відповідність еталону, помилки в граматиці та/або орфографії.

6 балів – зміст відповіді має стосунок до предмету запитання, проте не відповідає еталону, містить суттєві граматичні та орфографічні помилки, які ускладнюють розуміння тексту або викривляють зміст повідомлення.

5 балів – наявність текстової відповіді, яка не відповідає еталону, та/або не має стосунку до предмету запитання, містить суттєві граматичні та орфографічні помилки, які ускладнюють розуміння тексту або викривляють зміст повідомлення.

6.4. Критерії оцінювання *дискусій*:

5 балів: активна участь у дискусії (виступи, коментарі, активне слухання), володіння навчальним матеріалом, наведення аргументованих відповідей із посиланням на джерела.

4 бали: активна участь у дискусії (виступи, коментарі, активне слухання), володіння навчальним матеріалом з незначними помилками за сутністю обговорюваних питань.

3 бали: активна участь у дискусії (виступи, коментарі, активне слухання) без достатнього володіння навчальним матеріалом, що має стосунок до теми обговорення.

2 бали: залученість до дискусії викладачем, неухважність, відсутність достатніх знань про предмет обговорення.

1 бал: залученість до дискусії викладачем, небажання брати участь в дискусії, відсутність достатніх знань про предмет обговорення.

6.5. Критерії оцінювання *есе* (індивідуального письмового самостійного завдання невеликого обсягу – від 2 до 4 аркушів А4, виконаного у вільному стилі, що відображає власні погляди автора на проблему або питання):

5 балів: наявність заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів на їхню користь, логічного взаємозв'язку між тезою та аргументами, правильна мова викладення, наявність висновку, дотримання встановленого обсягу.

4 бали: наявність заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів на їхню користь, незначні помилки логічного характеру між наведеною тезою та аргументами, незначні помилки у мові викладення, наявність висновку, дотримання встановленого обсягу.

3 бали: відсутність одного з обов'язкових структурних елементів есе (заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів, висновку), наявність орфографічних та/або граматичних помилок або недотримання встановленого обсягу.

2 бали: відсутність одного з обов'язкових структурних елементів есе (заголовку, вступу, однієї-двох тез та аргументів, висновку), відсутність переконливих аргументів на користь

тези, значна кількість орфографічних та/або граматичних помилок та/або недотримання встановленого обсягу.

1 бал: неструктурованість роботи, недотримання встановленого обсягу, велика кількість орфографічних та/або граматичних помилок, відсутність переконливих аргументів на користь тези.

7. Політика курсу

7.1. Політика щодо академічної доброчесності. Політика щодо академічної доброчесності регламентується "Положенням про систему запобігання та виявлення плагіату у Національному технічному університеті "Дніпровська політехніка". <http://surl.li/alvis>
У разі порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності (списування, плагіат, фабрикація), робота оцінюється незадовільно та має бути виконана повторно. При цьому викладач залишає за собою право змінити тему завдання.

7.2. Комунікаційна політика.

Студенти повинні мати активовану університетську пошту.

Обов'язком студента є перевірка один раз на тиждень (щонеділі) поштової скриньки на Офіс365 та відвідування он-лайн занять з тематичних обговоренням на платформі MSTeams (<https://teams.microsoft.com>).

Протягом тижнів самостійної роботи обов'язком студента є робота з дистанційним курсом «Філософія права» (www.do.nmu.org.ua)

Усі письмові запитання до викладачів стосовно курсу мають надсилатися на університетську електронну пошту або виставлені на ДО www.do.nmu.org.ua.

7.3. Політика щодо перекладання.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин оцінюються на нижчу оцінку. Перекладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

7.4. Відвідування занять.

Для студентів денної форми відвідування занять є обов'язковим. Поважними причинами для неявки на заняття є хвороба, участь в університетських заходах, відрядження, які необхідно підтверджувати документами у разі тривалої (два тижні) відсутності. Про відсутність на занятті та причини відсутності студент має повідомити викладача або особисто, або через старосту. Якщо студент захворів, ми рекомендуємо залишатися вдома і навчатися за допомогою дистанційної платформи. Студентам, чий стан здоров'я є незадовільним і може вплинути на здоров'я інших студентів, буде пропонуватися залишити заняття (така відсутність вважатиметься пропуском з причини хвороби). Практичні заняття не проводяться повторно, ці оцінки неможливо отримати під час консультації. За об'єктивних причин (наприклад, міжнародна мобільність або в період епідемій) навчання може відбуватись дистанційно - в онлайн-формі, за графіком, погодженим з викладачем.

7.5. Бонуси. Студенти, які регулярно відвідували лекції (мають не більше двох пропусків без поважних причин) та мають написаний конспект лекцій отримують додатково 2 бали до результатів оцінювання до підсумкової оцінки.

7.6. Участь в анкетуванні. Наприкінці вивчення курсу та перед початком сесії студентам буде запропоновано анонімно заповнити електронні анкети (Microsoft Forms Office 365), які буде розіслано на ваші університетські поштові скриньки. Заповнення анкет є

важливою складовою вашої навчальної активності, що дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати ваші пропозиції стосовно покращення змісту навчальної дисципліни «Філософія права».

8. Література

Основна

1. Макушев П.В., Торяник В.М. Філософія та соціологія права (в схемах та визначеннях). Підручник. –К.: Видавничий дім "Гельветика", 2020.
2. Герберт Х. Поняття права. - К.: КНТ, 2021. – 384 с.
3. Філософія права. Підручник / за редакцією О. Г. Данильяна. - К : Право, 2017. - 208 с.
4. Бобровник С. В.. Загальна теорія права. – Од.:Юрінком Інтер, 2021. – 576 с.
5. Баумейстер А.О. Філософія права: Навчальний посібник / А.О. Баумейстер. – К: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010.

Додаткова

1. Бачинін В. А., Панов М. І. Філософія права: Підручник. – К. : Видавничий дім - ІН ЮРЕ, 2006.
2. Біленчук П.Д. Філософія права: Навчальний посібник / П.Д. Біленчук, В.Д. Гвоздецький, С.С. Сливка. – К.: Атіка, 1999.
3. Данильян О.Г. Філософія права: Підручник / О.Г. Данильян. – Харків, 2014.
4. Кузнецов В.І. Філософія права. Історія та сучасність: Навчальний посібник В.І. Кузнецов. – К.: ПЦ «Стилос»: ПЦ «Фоліант» 2003.
5. Нерсесянц В. С. Философия права: Краткий учебный курс – М. : Юр.Норма, НИЦ ИНФРА-М, 2016.
6. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. ; за ред. О. Г. Данильяна. – Харків : Право, 2017.
7. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації / Андрєєв Д. В., Вовк В. М., Івченко Ю. В, Павлишин О. В. Вид. 2-е, перероб. та доп. – К. : НАВС, 2013.
8. Філософія права: проблеми і підходи / За загальною редакцією П.М.Рабіновича. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2005.
9. Гегель Г.В.Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. – К.: Юніверс, 2000.
10. Фуллер Лон Л. Мораль права. К.: Сфера, 1999.
11. Циппеліус Р. Філософія права / пер. з нім. Є. М. Причепій [та ін.]. – К.: Тандем, 2000.